

ROMA YÖNETİMİNE GEÇİŞTE MİSİR'DAKİ HUKUKSAL DEĞİŞİMLER (İÖ 30-İS 14)

Kevser TAŞDÖNER*

Öz

İÖ 30 yılında Actium Deniz savaşı zaferi sonrası Mısır, Roma'nın bir eyaleti haline geldi. Augustus için söz konusu eyalet sadece Roma'nın yabancı bir düşmana karşı kazandığı zafer değil aynı zamanda kendi iktidarını ve gücünü Roma'ya karşı kanıtladığı bir iç savaşın galibiyetiydi. Mısır, Augustus'un tüm yetkileri eline almasıyla kişisel bir alan haline geldi. Bundan dolayıdır ki Augustus, yeni eyalette hiçbir eyalet için alınmayan tedbirleri aldı ve düzenlemeler yaptı. Eyalette, yapmış olduğu reformist icraatları Roma'nın emperyal yayılımının nitekim çarpıcı örnekleridir. Pek çok alanda değişimlerin uygulandığı Mısır'da hukuk alanında da düzenlemeler yapıldı.

Bu makalede amacımız, Mısır'ın Roma Eyaletine dönüştürülmesiyle uygulanan hukuksal değişimleri değerlendirmektir. Çalışmamızda sadece İÖ 30-İS 14 yılları Augustus Dönemi'ni ele almamızın sebebi, çalışma konumuzu, Roma'nın da aynı zamanda kendi iç siyasetinde yaşadığı değişimler çerçevesinde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Mısır Eyaleti, Augustus, Roma Hukuku, Roma.

IN EGYPT IN THE TRANSITION TO ROMAN RULE LEGAL CHANGES (BC 30-BC 14)

Abstract

After Actium Sea War victory in 30 BC, Egypt became a province of Rome. For Augustus, the state in question was not only the victory that Rome won against a foreign enemy, but also the victory of a civil war in which it proved its power against Rome. Egypt became a personal domain with Augustus taking over all the power. That is why Augustus took the measures and regulations that were not taken for any state but in the new state. His reformist actions in the province are indeed striking examples of the imperialism of Rome. In Egypt, where changes were applied in many fields, regulations were also made in the field of law.

In this article, our aim is to evaluate the legal changes implemented by the transformation of Egypt into a Roman State. The reason why we only deal with the Augustus Period between 30 BC and AD 14 in our study is to evaluate our study within the framework of the changes that Rome also experienced in its own domestic politics.

Keywords: *Egyptian Province, Augustus, Roman Law, Rome.*

GİRİŞ

Eskiçağ Tarihi alanında çalışma konusu açısından, Antik Mısır medeniyeti oldukça zengin verilere sahiptir. Rahip ve tarihçi Manetho'nun Yunanca kaleme aldığı günümüze kadar ulaşmış olan eserinden, Mısır'da otuz hanedanın hüküm sürdüğünü biliyoruz. Söz konusu hanedanlıklarla ilgili çalışmalar, Mısır tarihini dönemlere ayırmada kolaylık sağlamıştır. Zamanla Antik Mısır'a hükmeden sülaleler, Mısırlı olmayan halkların egemenliği, Antik Mısır'ın olağanüstü bir tarih ve kültüre sahip olmasına kaynak olmuştur. Bundan dolayıdır ki, yerel Mısır geleneklerini ve son hanedanları Makedon kökenli Ptolemaiosların yönetimini değerlendirerek konumuza giriş yapmamız uygun olacaktır.

Aşağı Mısır ve Yukarı Mısır olarak iki bölgeye ayrılmış olan Mısır'ın en eski devirlerinde yönetimde doğal olarak iki farklı kralların idaresindeydi. Ünlü Mısır tarihçisi Manetho'ya göre, Antik Mısır medeniyetinin tarihi, söz konusu iki bölgenin birleştiği tarih yaklaşık olarak İÖ 3100 itibarıyla başlar. İki ülkeyi birleştiren ise "Azgın Kedi Balığı" anlamına gelen ismiyle Kral Narmer/Menes'dir. (Bauer 2018, 45-47.) Sonrasında, üniter bir sisteme sahip olan Mısır ülkesinin iyi yapılandırılmış bir kamu yönetimi vardı. Şüphesiz kral yönetimle beraber her türlü makamın en üstünde olan kişiydi. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım 2020) Merkezi hükümetin başıydı. Ayrıca doğruluk ve adalet tanrıçası Maat'ta simgelenen evrenin kozmik düzeninin korunmasından da kral sorumluydu. Başrahiplik, baş yargıçlık ve daha pek çok göreve liderlik yapıyor olsa da uygulamalarda kralın görevlerini ve isteklerini yerine getirmeleri için çok sayıda memur tayin ediliyordu. (Brewer-Teeter 2011, 87) Kraldan sonraki ilk otorite vezirdi. Vezirlerin genel gözetimi altında, aralarında hazine, tahıl ambarları, tarım, bayındırlık işleri, cephanelik ve ordu gibi sayıca fazla önemli idari bölüm bulunuyordu. Merkezi hükümete bağlı olan yerel yönetimler vardı. Genel devlet

politikası ise temeli dinsel bir siyasete dayanan, krala mutlak güç veren bir sistemdi.

Kral tarafından tayin edilen söz konusu memurlardan bir kısmı olan yerel güvenlikten sorumlu birimi, yasalara aykırı hareket eden kişileri yakalamakla görevliydi. Suçlu olduğu iddia edilen bu kişiler mahkemelerde yargılanır ve gereken cezayı çarptırılırlardı. Mısırlılar, suçluların cezalandırılması ve yaralanan tarafların ikna edilmesi konusunda çok netlerdi. Çünkü mahkemelerin kararlarına ilişkin haksız sonuç korkusu ve rüşvetin, toplum düzenini bozacağına inanıyorlardı. (Diodoros. *Bibliotheca Historica* I, 75) Antik Mısır'da iki tür mahkeme vardı. İlki çoğu davayı ele alan yerel mahkeme ikincisi, başkentte bulunan Yüksek Mahkemeydi. Bu mahkeme ciddi suçlara bakardı. Hâkimler, sopa ya da dayak gibi, şiddete yönelik cezalar verebiliyorlardı. Eğer bir suçlu kaçmaya kalkarsa ve yakalanırsa, burnu veya kulakları kesilirdi. Herkes tarafından vücudun görünen uzuvlarının kesilmesi muhtemelen suçlunun ifşa edilmek istenmesi olabilir. Zira krala yönelik bir komplo düzenlediği iddia edilen kişinin cezası idamdı. Bunun yanında, köleler hariç, tüm sosyal sınıflardan insanlar da dâhil olmak üzere erkek ve kadınlar yasalar karşısında eşitler. Hem erkeklerin hem de kadınların mülk edinme ve satma, sözleşme yapma, evlenme ve boşanma, miras alma ve dava açma hakkı vardı. (Ajdini 2014, 388)

İÖ 18. yüzyılın sonlarından itibaren işgallere maruz kalan Mısır'da yönetsel olarak alt yönetimlerde farklılıklar olsa dahi merkezi hükümetin ve kralın mutlak gücü daima muhafaza edildi. Antik Mısır'ın son hanedanı Ptolemaioslar Dönemi'nde, Mısır'ın politik yapısı daha da belirginleşti. Makedonya Kralı Büyük İskender İÖ 332 yılında Persleri yenerek Mısır'ı ele geçirdi. İÖ 323 yılında ise beklenmedik ölümü üzerine kurmuş olduğu imparatorluk halefleri tarafından yönetsel olarak paylaşıldı. Mısır, İskender'in generallerinden Ptolemaios'un yönetimine verildi. Bu tarihten itibaren Mısır'da bir Makedon kökenli

Ptolemaioslar dönemi başlamış oldu. İÖ 305 yılına kadar İskender'in imparatorluğuna bağlı bir vali gibi yönetimi sürdüren Ptolemaios, bu tarihte kendisini kral ilan etti (Kaya 2012, 167 vd.) ve Mısır ülkesi İÖ 30'a kadar Makedon kökenli krallar tarafından yönetildi. Ptolemaios ve oğlu II. Ptolemaios, krallığı, çağın en katı merkezi bürokrasisine sahip bir ülke haline getirdi. Merkezi hükümet her türlü faaliyeti kontrol ediyordu. (Jones 1971, 296-297) Özellikle ilk üç Ptolemaios yönetiminde Mısır, İskender İmparatorluğu'nun parçalarından oluşan krallıkların en güçlüsü oldu ve gücü sonraki krallar altında gerilese de Doğu Akdeniz'in devlet sisteminde önemli bir faktör olmaya devam etti. (Bell 1922, 139) Makedon kral ise adeta firavunun soyunun devamı gibi Mısır'a hükmediyordu. (Turner 2008, 132)

Yunan ve Mısır kültürleri, Ptolemaioslar döneminde oldukça barışçıl şekilde bir arada var olabildiler. Bundan dolayıdır ki, Ptolemaioslar yönetiminin olumlu ekonomik ve sosyal etkileri sayesinde, Mısır ülkesi, güçlü ekonomik hayata sahip olduğu gibi çok çeşitli bir toplum haline geldi. Bu konforu Antik çağ boyunca devam etti.

Ptolemaiosların son temsilcisi VII. Kleopatra'ydı. Kraliçenin, Actium Deniz Savaşı'nda, Romalı Caesar Octavianus karşısında aldığı yenilgi sonucu Mısır Ülkesi Romalıların eline geçti ve Mısır İÖ 30 yılında Roma eyaleti haline dönüştürüldü. (Plutarkhos. *Marcus Antonius*. 68; Scullard 1988, 168 vd.)

Roma Hâkimiyeti

Mısır ülkesi, tarihi boyunca farklı kökenli hanedanlar tarafından yönetilmiş olsa da her zaman bağımsız bir krallık olarak varlığını devam ettirmişti. Roma tarafından ele geçirildikten sonra ise dönemin en büyük gücünün bir eyaleti pozisyonuna düştü. Zira Roma, yeni eyaletinde kendi eyalet yönetim sistemi ve yasaları dâhilinde düzenlemeler yaptı. Söz konusu düzenlemelerden söz

etmeden önce Ptolemaioslar dönemine kapı aralarsak, Ptolemaioslar, Mısır'da dil, kültür, din ve yasal uygulamalarda çeşitlilik gösteren etnik grupları, tek bir millette toplamak amacı olmadan yönetmişlerdi. Bundan dolayı, Mısır'ın tüm nüfusu için bağlayıcı olan tek bir kanun da oluşturulmamıştı. Ana temalar daha çok hoşgörü ve hatta belirli yasal geleneklerin korunmasıydı. Bu sebeple, hem köken olarak Mısırlı olan nüfusun hem de göç ederek Mısır'a yerleşen toplulukların, atalarının yasalarına uygun olarak özerk mahkemelerde yargılanmaları için kendi geleneklerini sürdürmelerine izin verildi. Zira bunun en belirgin örneği, Mısır halkının kullandığı yerel dil olan *demotikayı* kaldırmaya yönelik bir yönetim uygulamalarıydı. Ancak İÖ 2. yüzyıldan itibaren Greek ve Mısır unsurlarından oluşan yeni bir hukuk sistemi oluşmaya başladı. (Bagnall 2009, 555) Hukuk alanında başlayan değişimler Roma hâkimiyeti döneminde de devam etti.

Roma İÖ 30 yılında Mısır'ı Roma eyaletine dönüştürmeye başladığı zaman, ekonomik olarak zengin bir toprağa sahip olmanın yanında, köklü bir bürokrasi ve bununla bağlantılı olarak kurumsallaşmış bir hukuk anlayışının da avantajına sahip oldu. Augustus'un, *Res Gestae*'de "Mısır'ı Roma halkının imparatorluğuna ekledim." (Augustus. *Res Gestae*. 27.1.) şeklindeki ifadesinin oldukça sadelik taşıması, Mısır'ın Hellenisasyonu sağlanmış coğrafya olarak, Roma eyalet politikası gereğince uygun olmasındandır. Her ne kadar Augustus, Mısır'a princepsliğinin ilk eyaleti olması bakımından özen göstermiş olsa da yoktan bir kültür ya da yasalar oluşturmak zorunda kalmamıştır.

Öte yandan, Mısır Ülkesi, yalnızca siyasi anlamda Roma için önem arz etmiyordu. Başkent İskenderiye, kütüphanesi, bilimselliği, edebi çevresi ile dünyanın önde gelen entelektüel merkezlerinden biriydi. Dahası, coğrafi olarak, birçok ticaret yolunun buluşma yeri olduğu gibi bilimde de İskenderiye, çeşitli

akımların ve hislerin buluştuğu ve karıştığı büyük bir takas noktasıydı (Bell 1922, 140.)

Mısır Ülkesinin tüm bu özelliklerinden dolayı, Augustus yeni eyalette yönetimsel olarak tedbirler aldı ve pek çok alanda düzenlemeler yaptı. (Taşdöner 2019.) Ülkeyi yönetimsel olarak düzene koyduktan kısa bir süre sonra, Mısır'daki Roma hukuk sisteminin temelini attı. Söz konusu temeller, 3. yüzyılın sonundaki İmparator Diocletianus'un reformlarına kadar büyük ölçüde yürürlükte kaldı. (van Loon 2014, 42.) Yargı görevini, Augustus bir ayrıcalıklı makam yerine ağır bir sorumluluk olarak değerlendirmişti. Yargılama yetkisini Senato'nun elinden aldı. (Suetnius, *Augustus* 32. 3.) Lex Iulia Iudiciaria hükümleri içerisinde *iudices selecti* adı verilen yargıç heyetini bütünüyle yeniden yapılandırdı. Bu yasal düzenleme ile en az 400 000 sestertius değerinde serveti olan, *equites* sınıfına mensup yurttaşlardan meydana gelen üç tane *decuriae* adı verilen yargıç heyeti kuruldu. *Decuriae iudicum* ya da *decuriae equitum* olarak adlandırılan yargıçlar heyetini oluşturan *equites* sınıfına mensup kişiler, sadece servetlerine göre belirlenmiyorlardı. (Jones 1960, 44) Bu kişiler yetişkin yaşlardaydılar. Yargıç heyetine üye olmak için en küçük yaş sınırı başlangıçta 35 iken, daha sonra 30'a indirildi. (Suetonius, *Augustus* 32. 3.) Roma'da hukuk sistemi bu şekilde düzenlendiği gibi, İmparatora bağlı olan eyaletlerde *equites* sınıfından olanlara görev verildi. Mısır'ın *praefectus*'u muhtemelen ilk örnekti. (Bowman 2008, 346) Dolayısıyla Augustus'un legatusu olarak görev yapan, *equites* sınıfından *praefectus*, mahkemelerde resmi olarak görevlendirildi. (Tacitus. *Annales*. XII. 60)

Augustus döneminde devam eden yenilikler, yeni uzmanların doğmasına sebep oldu. İmparatorun profesyonel danışmanları olan yazarlar, hukuk hocaları Principatus döneminin maaşlı yetkilileri haline geldi. Yeni rejimin yeni hukukçuları, Augustus siyasetinin kendilerine verdiği yetkilerin yanı sıra imparatorun kişisel otoritesinin de etkisindeydiler. (Ward – Heichelheim- Yeo 2016,

293) Ptolemaios mahkemesinde yer alan memuriyetler ve unvanların pek çoğu kaldırıldı. Mevcudiyetini koruyan unvanlardan *Ídioslogos*, memuriyet özellikleri değiştirilerek, hukuk konusunda üst otorite olarak devam etti. (Strabon. 17.1.12) Maliyeden sorumlu *dioiketes* de devam eden unvanlardandı. Ancak yetkisi belirsizdi. Vali, doğal olarak atlı sınıftan seçildi. *Dikaíodotes*, Latince *iuridicus*'a çevrildi. Valinin sorumluluğu, cumhuriyetin devam eden emsali sivil yargıyla paylaşıldı. Bu memuriyet, özellikle yeni katılan bölgeler içindi. (Bowman-Rathbone 1992, 110.) Valiye yakın adli görevliler olan *dikaíodotesler*, genelde valiye gideceği yerde eşlik ediyorlardı. Başka bir deyişle valilerin, başka bir deyişle adli konularda danışmanları gibiydiler. Çalışma alanları ise, daha önce alt hâkimler tarafından soruşturulan ve onlar tarafından kendi yargı yetkisine yönlendirilen davalarabakmak ve karara bağlamaktı. İmparator tarafından atanan *dikaíodotesler* genelde equites sınıfındandı. (Milne 1913, 4.)

Eyaletin her bölgesinde daimi mahkemeler yoktu, bir dava olduğu zaman vali olay yerine gider, mahkeme kurardı, ancak Roma vatandaşlarının üstünde yargı yetkisi yoktu. (Adkins-Adkins 2004, 49.) Suç ve polis yargı yetkisi büyük olasılıkla şehir valisi ve gece gözetimi valisi tarafından kontrol ediliyordu. (Strabon.17.1.12; Jones 1971, 304) Mahkemelerle ilgili olarak en dikkat edilmesi gereken husus elbette dildi. Mısır'da davacılar taleplerini mahkemede diledikleri biçimde sunma konusunda tam bir özgürlüğe sahipti. Terimlerin özellikle Latince olması gerekmiyordu, bu yüzden dava dili terminolojisi ile yasal dil, Latince değildi. Kuşkusuz Roma yetkilileri zaman zaman Roma yasal kurumlarını ve onların terminolojisini açıklamak durumunda kalmışlardır. Davalılar da aynı şekilde Latince bilmek zorunda değildi ve kendilerini yerel dilleri ile ifade edebilirlerdi. Fakat mahkemelerde, hâkim pozisyonundaki praetörün ifadelerini anlayabilmek için Roma hukuk uzmanlarından yardım alıyorlardı. Bir bölgenin Romanizasyonu açısından önemli bir unsurdu bu durum.

Roma hukuku, yasal Roma düzenlemeleri sayesinde Mısır'a nüfuz etme imkânına sahipti. Fakat Mısır'ın Roma hâkimiyetinden çok zaman önce yüzyıllardır Mısır'daki etkin Greek kültürü sebebiyle ilk dönemlerde, hem Romalılar hem de Romalı olmayanlar, sözleşmelerini daha evvel Greek kâtipler tarafından geliştirilmiş tekniklerle, Grekçe yazdılar. Fert, aile ve özellikle veraset hukuku bu konuda istisnaydı. Çünkü Roma vatandaşlarının vasiyetleri yasalık kazanabilmesi için Latince yazılması gerekiyordu. Bu kural Mısır Eyaleti'nde de uygulandı ve 1. ve 2. yüzyılda Mısır'da, Roma vatandaşlarının vasiyetleri Latince yazıldı. İS 70 yıllarına doğru Mısır mahkemelerinde kullanılan dil Latince olarak belirlendi. (Bagnall 2009, 557)

Augustus Dönemi hukuk yenilikleri içinde evlilik, azat etme, miras ile ilgili yasalar yer alıyordu. (Bowman- Rathbone 1992, 113.) Bu dönemde yasaların yazılı olarak yer aldığı *Gnomona* göre, çeşitli evlilik biçimleri yasaklandı*. Öyle ki Ptolemaios hanedanlığından Philadelphos ile üvey kız kardeşi II. Arsinoe arasında gerçekleşen evlilik, Mısır kraliyet ailesi açısından kabul gören bir gelenek olmasına rağmen, tüm Yunan dünyasında bu evlilik bir skandaldı. (Turner 2008, 136; BMC, 42) Yunan dünyasında dahi kabulü zor olan kardeş evliliği, Augustus dönemi Roma'sında asla kabul göremezdi. Bundan dolayı Mısır'daki Romalıların kız kardeşleri veya teyzeleriyle evlenmelerine izin verilmedi ancak erkek kardeşlerinin kızıyla evlenmeye izin verilmişti. (van Loon 2014, 42) Yasa dışı evlat edinme de bilinen suçlardandı. Mısırlı bir kişi ile evli Romalı erkek ya da kadının çocukları daha düşük bir statüye sahip oluyordu. (Rowlandson 2013, 221; van Loon 2014, 42). Mısırlılar, Roma imparatorluğunun nüfusu arasında oldukça düşük bir yasal statüye sahipti; çünkü yöneticileri, onları, medeni bir kent yaşamına uygun olmayan, batıl inançlı, kanunsuz olarak nitelendirirdi. (Rowlandson 2013, 213. 219-

* İS 212 yılındaki *Antonine Anayasası*'ndan sonra, imparatorluktaki tüm vatandaşlara, Roma vatandaşlığı verildi. Hopkins'e göre, İmparator Caracalla döneminde Mısırlılara Roma vatandaşlığı verildikten sonra, kardeş evlilikleri yasaklandı. Hopkins 1980, 303-354; Parkin- Pomeroy 2007, 292; Dolganov 2018, 2 vd.

220.) Mesela, bir kanun maddesindeki, “gübre yığınınına maruz kalan bir çocuk rahip olamaz” (Goodman 1997,266; Byren 2013, 39.) şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı gibi çiftçilik ya da hayvancılıkla uğraşan yerel Mısır halkı, eyaletteki şehirli Romalılarla aynı tutulmuyordu. Romalı olamayanların, Roma vatandaşlığı elde etmeleri konusunda zorlaştırıcı düzenlemeleri her kurumda hissedilmiştir. (Türkoğlu 2011, 268.)

Mısır'daki Romalı kadınlar, İtalya'daki gibi, evliliği ve çocuk sahibi olmayı teşvik eden Augustus mevzuatına tabi tutuldular. Aynı zamanda Romalı yöneticiler, kırsalda yaşayan yerli kültür olarak karışık Greko-Mısır nüfusu yabancı kadınları Mısırlılar olarak kabul ettiler. (Vandorpe- Waebens 2010, 415-435) Zira Mısır Ülkesi'nde kadının sahip olduğu hukuk ve özgürlükler, aynı devirde yaşayan Yunan ve Roma gibi medeniyetlerin kadınlarında daha fazlaydı. (Babila 2016, 140) Roma yönetiminin varlığı onlara büyük bir ayrıcalık tanımadığı gibi mevcut özgürlüklerine kısıtlama getirdiğini söyleyebiliriz. İÖ 6 yılında, *lex Iulia Vicesimaria* yasası ile Roma vatandaşları miras aldığı mülklerin yüzde 5'ini vergi olarak, özel kurulmuş bir büroya ödüyorlardı. (Bagnall 2009, 553-554, 556) Hazırladığı yasal bir mirası olmadan ölen ve yasal varisi olmayan kişilerin mülkleri *fiscusa* yani kamu hazinesine dâhil edilirdi. Özellikle İskenderiye'de, bir kişinin hanesinde en fazla dört çocuğu varsa, karısına miras bırakamazdı. Şayet çocuk sayısı koşullara uygunsu karısına, oğullarının her birine sahip olduğundan daha büyük bir pay veremezdi .(Goodman 1997,265)

Byren'nın eserinde, Roma ordusunun aslında bir iç polis gücü olma niyetinde olmadığını ancak bir kişi direkt olarak Roma yetkilisine şikayette bulunmadıkça, ev içi cinsel partner seçimini yada miras konusundaki kararları takip etmeyeceği, yönündeki görüşünü destekleyebiliriz. (Byren 2013, 40) Çünkü, Roma Devleti'nin, ev baskınları veya suç işlenip işlenmediği konusunda sıkı takipler gibi aktif bir

polis-suçlu kovalamasının yanı sıra şikayetlere göre harekete geçtiğini, her türlü sistemlerinin yönetiminde görebiliyoruz.

Üstelik Mısır, Roma öncesi, Ptolemaioslar yönetimi altında bir kişi her türlü mevzuda şikâyetini iletebileceği dilekçe yöntemlerini uygulamayı öğrenmiş ve alışmıştı. (Byren 2013, 41) Roma'nın bu konuda yeni bir sistem oturtmasına gerek kalmamıştı.

Roma anayasasına göre, özgür doğmuş her vatandaş bir askerdi ve devletin ordularında, yaşamının herhangi bir döneminde, on altıdan kırk altı yaşına kadar çağrıldığında hizmet etmek zorundaydı. Üstelik belli bir yıl, genelde on yıl, boyunca seferlere katılanlar bürokratik görevler alabiliyordu. (Polybius. *Histories*. 6.19.1.) Cicero "Yasalar" adlı eserinde bu durumu şöyle ifade etmiştir; *etkili bir şekilde yöneten adam geçmişte başkalarına itaat etmiş olmalı ve dürüstçe itaat eden adam daha sonra bir hükümdar olmak için uygun görünecektir. Bu nedenle, itaat eden kişi gelecekte bir hükümdar olmayı beklemeli ve kuralları yönetenlerin kısa sürede itaat etmesi gerektiğini hatırlamalıdır.* (Cicero. *Laws*. III.2) Askerliği atandaşlık görevinin birinci kuralı gibi kabul eden Roma ordusu içinde yer alan yardımcı birliklerin Mısırlı askerleri, yalnızca 25 yıllık bir askerlik hizmetinden sonra Roma vatandaşlığı alabiliyorlardı.(Parker 1928) Yunan şehirleri vatandaşı olarak kaydolmaya çalışan Mısırlılar para cezasına çarptırıldı. Olması gereken zamanda taburcu edilmeyen, Roma ordusunda görev yapmış olan Mısırlı askerler, Roma vatandaşı gibi hareket ettiklerinde mülklerinin dörtte birini para cezasıyla ödeyeceklerdi. (Shooter 1991, 38; Byren 2013, 39.) Zira Mısır'ın önde gelen ailelerine, Roma vatandaşlığı verilmesinde sorun yoktu.

Yasaların belirlendiği Roma Dönemi Mısır'da tanımlayabileceğimiz, en yaygın suç kategorileri ise şunlardır: bireylere karşı suçlar, mali suçlar, siyasi suçlar, sosyal düzene karşı suçlar, hakların kötüye kullanılması ve dini suçlar. Ptolemaios

dönemi ile karşılaştırıldığında, siyasi suçları, bir kategori olarak değiştirildiğini ve sosyal düzene karşı suçların da artık tanındığını görüyoruz. (van Loon 2014, 44).

Kişisel suçlarda cinayet durumunda, katili bulmak ve mahkemede kendisine dava açmak genellikle mağdurun ailesine kalmıştı. Ancak öldürülen kişi devlet memuru ise, yetki idioslogos'a devredilirdi. Mali suçlarla ilgili cezalar hakkında çok fazla bilgiyi sahip olmasak da bilinen Augustus'un mali suçların para cezasını en fazla 500 drahmi olarak belirlediğidir. (van Loon, 2014, 44, 54).

Augustus, Roma'nın tek adamı olarak yetkileri eline almaya başladığı zaman, hükümetin ve toplumun diğer tüm alanlarında olduğu gibi ceza mahkemelerinde de derin bir değişiklik için koşullar yarattı. *Cognitio extraordinaria*'yı yani ceza yargılamalarını *ordo iudiciorum publicorum*'un jüri mahkemelerinin sınırlamalarından sıyrılıp, özgürleştirmek için tasarlanmıştır. Yeni oluşturulan özgürlüğü yöntem sayesinde suçun tanımlanması ve verilmesi gereken cezanın derecesi de kolaylaşmış oldu. (Bauman 2006, 50)

Üretimlerin denetimi, Ptolemaioslar döneminde kurulan *agoranomos*larla yapılıyordu. Agoranomoslar, İÖ 3. yüzyılın ortalarından İS 4. yüzyılın başlarına kadar noter olarak görev yaptılar. Mısır ülkesi de muhtemelen böyle bir kurumla Ptolemaioslar döneminde tanışmış olmalıdır. Roma döneminde noter gibi görev yapmaya devam eden agoranomoslar, sözleşme yapma, kredi takipleri gibi hizmetlerde bulunurlardı. Vasiyet işlerinde, yetkili belgeleri hazırlayıp kaydederdiler. Bazı zamanlarda, vasiyetin değiştirilmesi ya da iptali söz konusu olabilirdi. Bu işler de agoranomoslar tarafından yapılırdı. Roma Mısır'ında herhangi bir sorunun yaşanmaması için özellikle vasiyeti ilk hazırlayan agoranomos tarafından iptali ya da değiştirilmesi konusunda titiz davranılmıştı. Üstelik agoranomos vasiyeti hazırlarken tanıkların da bulunması gerekiyordu. Bir süre sonra bu kurum Roma yönetiminde aedilislere benzemeye başladı. Ptolemaioslar döneminde agoranomoslar için tapınakla bağlantılı geleneksel

aileler tercih ediliyordu. Roma döneminde ise toprak sahibi seçkinler tarafından bir yıllık dönem boyunca zorunlu bir kamu hizmeti haline geldi. (Rahyap 2019, 47-58)

Sanat, kültür ve bilim alanında Roma-Mısır etkileşimi belirgindi. Augustus şehrin içindeki ayinleri ve Mısır dinlerini yasakladı. Ancak Mısır sanatı ve mimarisi devam etti. İÖ 28 yılında inşa edilen Apollon Tapınağı'nda Mısır'a özgü lotus çiçeği figürü kullanılmış olması buna bir örnektir. Entelektüel nüfusu ile Eskiçağ dünyasına ün salmış olan İskenderiye eski kültürel ahengini kaybetti. Sadece felsefe ve tıp araştırma merkezi olan kent, 2. yüzyılda coğrafya ve astronomi alanlarında uzmanlaşmış Claudius Ptolemaeus ile anılmaya başladı.(Goodman 1997, 267)

SONUÇ

İÖ 30 yılında Mısır'ın Roma eyaletine dönüştürülmesi ile birlikte ülke, tarihinin en büyük siyasi değişimini yaşamış oldu. Bu tarihten önce, yönetimleri, farklı kökenden hanedanlıklar tarafından sık sık el değiştirmiş olsa da Ptolemaioslar 300 yıla yakın zaman diliminde Mısır'da hüküm sürmüşlerdi. Augustus'un Principatus dönemi ile antik dünyanın büyük gücü olan Roma'nın değişime girmesiyle beraber, hâkimiyeti altındaki ya da eyaleti haline dönüştürdüğü coğrafyalar da bu değişime maruz kaldı. Augustus'un reformist hareketleri çerçevesinde gerçekleştirdiği hukuksal yenilikler, Roma Devlet yapısını güçlendirmek adına atılmış adımlar olarak kabul edilse dahi aynı zamanda Roma Devleti'nin emperyalist yayılmacılığının başlangıcı olarak da kabul edilebilir. Cumhuriyetle yönetildiği dönemlerde Roma, eyaleti haline getirdiği coğrafyalarda kendi siyasi varlığını hissettirecek değişimler yapmış olsa da asimilasyon izlerine rastlanmaktadır. Principatus dönemi asimilasyon girişimlerinin ilk başlangıç evresidir ki sonraki yüzyıllarda Roma, antik dünya tarihi çalışmalarında imparatorluk olarak isimlendirilmiştir.

Augustus, Mısır'ı princepsliğinin ilk zaferi olarak kabul etmesi, yeni eyalette farklı uygulamalar getirdi. Fakat Augustus'un İÖ 30'da başlattığı hukuk sisteminin ön koşulları zaten mevcuttu. O zamana kadar, Ptolemaios hukuk sisteminin ayırt edici özelliklerinden biri olan idare mahkemeleri bir süredir varlığını yitirmişti. Bununla birlikte, tüm yargı yetkisi merkezi otoritenin elindeydi. Üstelik Mısır öz yönetiminin ortadan kalkması, Greekler ve Mısırlılar arasındaki kültürel farklılıkların azalmasıyla sonuçlandı. Her iki gelişme de genel Roma eyalet yönetimi kavramına iyi karşılık verdi: homojen bir nüfus üzerindeki merkezi ve otoriter güç. Başka bir deyişle Roma hukukunun Mısır ülkesindeki gelişimi bir devrim niteliği taşıyor olsa da Mısır hukuk sistemi kesinlikle birçok değişiklik geçirdi, ancak bunların çoğu önceden var olan uygulamaların kısıtlı altındaydı. Bazı kültürel farklılıklar azalırken, yasal bir bağlamda Romalılar, Yunan, Mısırlılar ve toplumdaki diğer gruplar arasındaki sosyal eşitsizlikleri korudular. Sosyal statü, Roma hukuk sisteminde son derece önemliydi ancak Roma hukuku Mısır'da gücünü en fazla üretim ve gelirlerle ilgili konularda hissettirdi. Zira Mısır, her zaman Roma'nın önemli gelir kaynağıydı.

Kesin olan, Mısır, ülkeyi kendi adına yönetmek için bir vali atayan ve atlı sınıfın üyelerini en yüksek idari pozisyonlara yerleştiren Augustus'un özel ilgi alanı oldu. Sonraki Roma imparatorları da Augustus'un Mısır politikasını derece derece arttırarak devam ettiler. İmparatorluğun yöneticileri, hukuksal alan dahil her konuda baskıcı, şiddet içeren cezalar ve kanunlar uyguladı.

KAYNAKÇA

- Augustus, *Res Gestae Divi Augusti* (text, translation, and commentary transl. by A.E. Cooley) Cambridge 2009.
- Augustus, *Monumentum Ancyranum*-Ankara Anıtı (çev. Ç. Dürüşken) İstanbul 2009.
- Cicero. *De re Publica: De Legibus* (Engl. Transl. C. W. Keyes) Loeb.1951.
- Dio Cassius, *Historia Romana* (Dio's Roman History, Eng. trans.by E. Cary) New York 1914.
- Diodoros. *Bibliotheca Historica* (Engl. transl. C.H. Oldfather) Harvard University Press, Loeb, London 1953, 1961, 1967.
- Plinius, *Natural History*. Vols. 10 (ed. T.E.Page, transl. H. Rackham) Loeb, London 1961.
- Plutarkhos, *Marcus Antonius* (çev. M. Özaktürk) Ankara 1992.
- Polybius, *The Histories*, (Engl. Transl. W. R. Paton) Loeb, London 1923.
- Suetonius, *Oniki Caesarin Yaşamı* (çev. F. Telatar-G. Özaktürk) Ankara 2008.
- Strabon. *The Geograph of Strabo*. (Engl. transl. H.L.Jones) Harvard University Press. London 1967.
- Tacitus, *Annales* (transl.by A.J. Woodman) Cambridge 2004.

Modern Kaynaklar

- Adkins, L.-R. A. Adkin, (2004) *Handbook to Life in Ancient Rome*. New York.
- Ajdini, S. (2014) "Public Administration in Ancient Rome and Egypt" *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. Vol.3. No.6. MCSEER Publishing. Rome 385-389.
- Babila, M.H.A. (2016) "Eski Mısır'da Kadın". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt.13 Sayı.1. Kahramanmaraş. 139-143.

- Bagnall, R.S. (1993) *Egypt in Late Antiquity*. Princeton University Press. Princeton.
- Bagnall, R.S. *Papyrology of The Oxford Handbook*. Oxford University Press. Oxford 2009.
- Bauman, R. A. (2006) *Crime and Punishment in Ancient Rome*, Routledge, London .
- Bell, H.I. (1922) "Hellenic Culture in Egypt". *The Journal of Egyptian Archaeology*. Jstor. Vol. 8. No.3/4, 139-155.
- Bowman, A. K.-Dominic Rathbone. (1992) "Cities and Administration in Roman Egypt" *Society for The Promotion of Roman Studies*. Jstor. Vol. 82. 107-127.
- Bowman, A. K. (2008) "Provincial Administration and Taxation", *The Cambridge Ancient History*, X, 344–370.
- Bryne, A.Z. (2013) *Violence in Roman Egypt*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia .
- Dolganov, A. (2018) "Reichsrecht and Volksrecht in Theory and Practice: Roman Justice in the Province of Egypt", *Administration, Law and Administrative Law: Comparative Studies in Imperial Bureaucracy and Officialdom*, Vienna, 1-42.
- Goodman, M. (1997) *The Roman World- 44 BC- AD 180*. Routledge. London-NewYork.
- Jones, A.H.M. (1960) *Studies in Roman Government and Law*, Oxford, S. 43–50 Oxford.
- Hopkins, K. (1980) "Brother-Sister Marriage in Roman Egypt" *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 22, No. 3. 303-354.
- Kaya, M. K. (2012) *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi ve Uygarlıkları II- Pers Hâkimiyeti ve Hellenistik Dönem*, İlya Yayınevi, İzmir.

- Jones, A.H.M. (1971) *Cities of the Eastern Roman Provinces*.
- Milne, J. G. A (1913) *History of Egypt under Roman Rule*. London.
- Parker, H.M.D. (1928) *Roman Legions*. Oxford 1928.
- Parkin, T. G. - A. J. (2007) Pomeroy. *Roman Social History*. Routledge. London.
- Rahyab, S.(2019) "The Rise and Development of the Office of Agoranomos in GrecoRoman Egypt", *New England Classical Journal*, Vol. 46/1, 37-58.
- Rowlandson, J. (2013) "Dissing the Egyptians: legal, ethnic, and cultural identities in Roman Egypt" *Creating Ethnicities & Identities in the Roman World*. The Institute of Classical Studies University of London. London, 213-247.
- Scullard H.H. (1988) *From the Gracchi to Nero. A History of Rome from 133 B.C. to A.D. 68*. London-New York.
- Shooter, D. (1991) *Augustus Caesar*. Routledge. London- New York.
- Taşdöner, K. (2019) " İÖ 30-İS 14 Yılları Arasında Roma Mısır'ı: Yönetim, Ordu ve Vergi". *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı. 21. 137-149.
- Teeter, B. D.J & E. Teeter. (2011) *Mısır ve Mısırlılar* (çev. N. Uzan) Arkadaş Yayınları. Ankara.
- Turner, E. (2008) "Ptolemaic Egypt" *The Cambridge Ancient History. The Hellenistik World. Vol.VII.* (ed. F.W. Walbank-A.E.Astin-M.W.Fredereksen-R.M. Ogilvile). Cambridge University Press. Cambridge, 118-174.
- Türkoğlu, H.G. (2011) "Roma Hukukunda Humanitas ile Maiestas Populı Romanı Arasındaki Bağlantı" *Türkiye Barolar Birliđi Dergisi*, (Ocak), 229-268.
- Vandorpe, K.- S. Waebens (2010) "Women and Gender in Roman Egypt The Impact of Roman Rule". *Tradition and Transformation: Egypt under Roman Rule*, 415-435.

van Loon A. J. (2014) "Law and Order in Ancient Egypt- the Development of Criminal justice from the Pharaonic New Kingdom until the Roman Dominate". Leiden University. (M.A. Thesis).

Yıldırım, E. (2020) *Nil'in Tanrı Kralları*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.

Ward, A. M.- F. M. Heichelheim-C. A. Yeo. (2016) *A history of the Roman People*. Routledge.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Egypt, which has a unitary system, had a well-structured public administration. Undoubtedly, the king was the head person of any authority with the administration. He was the head of the central government. In addition, the king was responsible for maintaining the cosmic order of the universe, symbolized in the goddess of truth and justice, Maat. Though he was a priest, chief judge, and many other leaders, many officers were appointed in practice to fulfill the king's duties and wishes. The first authority after the king was the queen. Under the general supervision of the viziers, there were many important administrative divisions, such as treasury, granaries, agriculture, public works, the arsenal and the army. There were local governments attached to the central government. General government policy, on the other hand, was a system based on religious politics, which gave absolute power to the king.

There were two types of courts in ancient Egypt. The first was the local court, which handled most cases. The second was the Supreme Court in the capital. This court would deal with serious crimes. Judges could impose violence against violence, such as sticks or beating. Both men and women had the right to buy and sell property, to contract, to marry and divorce, to inherit and to sue.

During the Ptolemy Dynasty, the Egyptian Kingdom became the country with the strictest central bureaucracy of its time. The central government controlled all kinds of activities. The last representative of the Ptolemy, Cleopatra VII. As a result of the defeat of the queen in the Actium Sea War against the Roman Caesar Octavianus, the country of Egypt fell to the Romans and Egypt was transformed into a Roman province in 30 BC.

When Rome started converting Egypt into the Roman province in 30 BC, it had the advantage of not only having an economically rich land, but also a well-established bureaucracy and an institutionalized understanding of law. Due to all these characteristics of the Egyptian Country, Augustus took administrative

measures in the new state, made arrangements in many areas and laid the foundation of the Roman legal system in Egypt. Within the provisions of Lex Iulia Iudiciaria, he completely restructured the judicial panel called iudices selecti. Praefectus of the equites class, who served as the legatus of Augustus, was officially appointed in the courts.

Continuing innovations in the Augustus Period led to the birth of new specialists. Authors, professional advisers of the emperor, became lawyers' salaried officials of the Principatus era. Many of the civil service and titles in the Ptolemaios court had been abolished. There were no permanent courts in every part of the state, when there was a case, the governor would go to the scene, set up a court, but Roman citizens did not have jurisdiction over it. Of course, the most important point regarding the courts was the language.

Roman law had the opportunity to penetrate Egypt through the legal Roman regulations. But long before the Roman domination of Egypt, for centuries, both Romans and non-Romans wrote their contracts in Greek with techniques developed earlier by Greek scribes' due to the active Greek culture in Egypt. Individual pupil, family and especially inheritance laws were exceptions in this regard. Because Roman citizens' testaments had to be written in Latin for legality. Laws related to marriage, emancipation and inheritance were amongst the innovations of the Augustus period. The wills were prepared by agoranomos to avoid any problems in Roman Egypt. At the same time, it was done meticulously by the agoranomos who prepared the will for canceling or changing the wills. During the Ptolemaic period, agoranomos, traditional families associated with the temple were preferred. In the Roman period, it became a compulsory public service, for one year, by the landowning elite.

Roman women in Egypt were subjected to the legislation of Augustus, as in Italy, which encouraged marriage and having children. At the same time, Roman rulers accepted the mixed Greco-Egypt population foreign women as Egyptians as the local culture living in the countryside. We can say that the presence of Rome did not give them a great privilege, but it restricted their freedom.

Egyptian soldiers could only get Roman citizenship after 25 years of military service. Egyptians who tried to register as citizens of Greek cities were fined. Egyptian soldiers who were not discharged at the time should have served in the Roman army and would have to pay a quarter of their property with fines when they acted like Roman citizens.

The categories of crime that we can define in Roman Egypt, where the laws are set, are: crimes against individuals, financial crimes, political crimes, crimes against social order, abuse of rights and religious crimes. Compared with the Ptolemy Period, we see that political crimes have been changed as a category and crimes against social order are now recognized.

As a result, Egypt became the personal space of Augustus, who appointed a governor to rule the country on his behalf and placed members of the equestrian class in the highest administrative positions. The subsequent Roman emperors continued, increasing the Egyptian policy of Augustus gradually. Roman law made Egypt feel stronger in terms of production and in income related issues.